

WAYS TO IMPROVE THE FOOD SECURITY OF UKRAINE IN AGRIBUSINESS GLOBALIZATION CONDITIONS

O. Chygrynets

National University of Food Technologies

Key words:

Food security

Globalization

Agricultural policy

Self provision

Organic food

Article history:

Received 25.03.2014

Received in revised form

04.04.2014

Accepted 14.04.2014

Corresponding author:

O. Chygrynets

E-mail:

ellen.delightful@gmail.com

ABSTRACT

The basic principles of national food security system are investigated. The state of agribusiness and fundamental threats to its operation in globalization processes are analyzed. Recommendations for national agricultural policy optimization under the current conditions of international integration are given. The model for developing domestic production of organic food as a trend for increasing food security of Ukraine is proposed.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ АПК

О.А. Чигринець

Національний університет харчових технологій

У статті досліджено основні принципи побудови системи національної продовольчої безпеки. Проаналізовано стан розвитку агропромислового комплексу та основні загрози для його функціонування в умовах глобалізаційних процесів. Надано рекомендації щодо оптимізації національної аграрної політики відповідно до сучасних умов міжнародної інтеграції. Запропоновано модель розвитку внутрішнього виробництва органічних продуктів харчування як напрям підвищення продовольчої безпеки України.

Ключові слова: *продовольча безпека, глобалізація, аграрна політика, самозабезпечуваність, органічні продукти харчування.*

Продовольчою безпекою є такий стан економіки, при якому всім членам суспільства гарантується забезпечення доступу до продуктів харчування та питної води в якості, асортименті і обсягах, достатніх для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я і відтворення населення країни.

Основними принципами, на яких має базуватися система національної продовольчої безпеки, є:

- самозабезпеченість;

- незалежність;
- доступність;
- якість.

Врахування даних принципів під час формування державної політики у сфері продовольчої безпеки дозволяє забезпечувати такі її напрями, як ефективний розвиток агропромислового комплексу (АПК), зовнішньоекономічна діяльність АПК, формування доходів населення, гарантування збалансованого і якісного споживання (рис. 1).

Забезпечення гарантування продовольчої безпеки України потребує підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення, що передбачає наявність державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та вжиття заходів щодо імпортного контролю з метою захисту національних виробників від іноземної експансії. Надійність продовольчого захисту полягає, з одного боку, у достатньому самозабезпеченні продуктами харчування, а з іншого — у наявності коштів для їх імпорту в необхідних обсягах за умов мінімальної потенційної вразливості продовольчого забезпечення населення в разі виникнення ускладнень з імпортом продовольчих товарів [4].

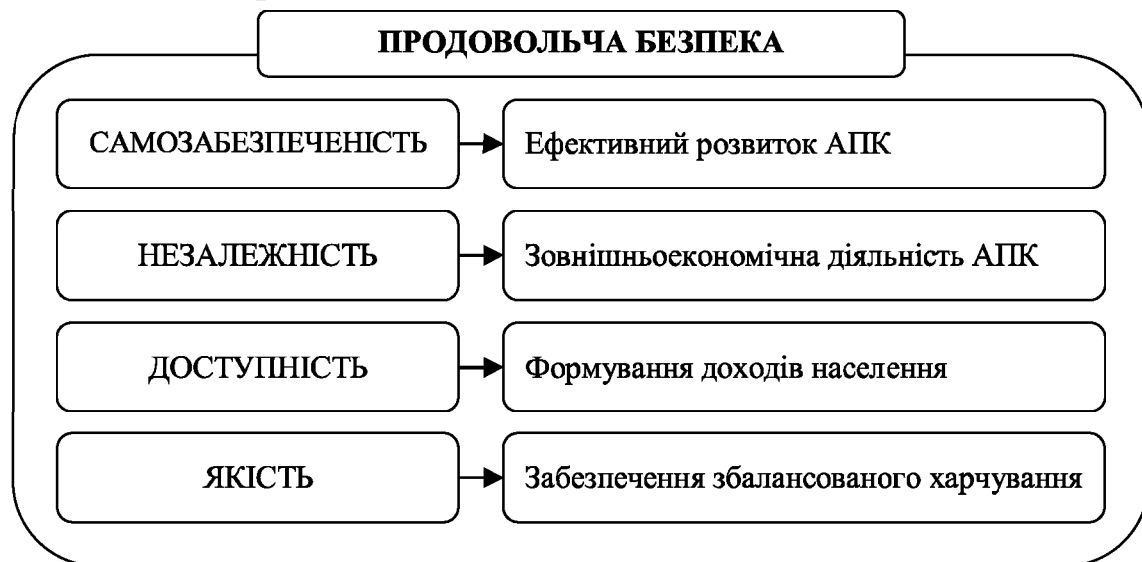

Рис.1. Принципи формування системи національної продовольчої безпеки

Результати досліджень. Провідну роль у забезпеченні продовольчої безпеки відіграє агропромисловий комплекс. Рівень продовольчої безпеки України безпосередньо залежить від стану АПК. Це пояснюється тим, що в АПК задіяно більше половини виробничих фондів, майже 40 % населення, виробляється близько половини ВВП й дві третини товарів народного споживання [3].

Стійкість системи значною мірою залежить від її самозабезпечуваності. Продовольча безпека держави на рівні самозабезпеченості має базуватися на власному виробництві. Такий підхід передбачає задоволення переважної частини потреб у продуктах харчування за рахунок внутрішнього виробництва, чим забезпечується незалежність держави в задоволенні потреб населення. Агропромисловий комплекс займає центральне місце у системі гарантування продовольчої безпеки і має тісні взаємозв'язки з підсистемами:

- збуту і розподілу;
- резервів продовольства;
- споживання продовольства;
- управління;
- кадрового, інформаційно-консультативного забезпечення;
- фінансового забезпечення;
- матеріально-технічного забезпечення;
- наукового забезпечення.

Сутність продовольчої безпеки визначається у забезпеченні належної життєдіяльності людини, основним показником якої є стан її здоров'я, тому найбільш ефективним способом аналізу стану продовольчої безпеки в державі є порівняння існуючого рівня та структури споживання з нормативними показниками, побудованими на засадах відповідності продовольчого забезпечення завданням збереження здоров'я, забезпечення активної життєдіяльності, підвищення народжуваності й досягнення максимально можливої середньої тривалості життя.

Глобалізація світового економічного простору є найдинамічнішою складовою загального процесу глобалізації, внаслідок чого її роль у світовому розвитку постійно зростає.

Разом з тим, глобалізація визначає критерії розробки зовнішньоекономічної політики України. З одного боку, відбувається інтеграційна спрямованість національного економічного розвитку, а з другого — нагальними стають питання національної продовольчої безпеки України через лібералізацію її міжнародної економічної діяльності і відкритість національної економіки.

Зі вступом України до Світової організації торгівлі (СОТ) умови господарювання зазнали значних змін, проявом яких стало прискорення інтеграційних процесів у систему світового господарства, лібералізація торгівлі, посилення відкритості національного ринку тощо. Залучення нових членів до СОТ є одним із напрямів глобалізаційного процесу, який забезпечує для розвинутих держав розширення ринків збуту власної продукції через механізм СОТ до заново залучених країн. Таким чином, глобалізація приносить набагато більше перспектив розвинутих країнам, ніж країнам, що розвиваються.

Вимоги СОТ до продукції змусили аграріїв суттєво змінити структуру як посівних площ, так і галузей виробництва в цілому. Як наслідок, у структурі посівних площ значно зросла частка технічних культур. Провідною групою, як і раніше, залишаються зернові культури. Всі ці зміни обумовлені прагненням посилювати експорт тієї продукції рослинництва, яка забезпечує вищий дохід від експорту. Саме така стратегія розвитку забезпечує лівову частку валютних надходжень, завдяки чому аграрний сектор в умовах глобалізаційних процесів, незважаючи на їх наслідки — глобальні кризові явища, протягом останніх років є єдиною галуззю економіки України, що зберігає позитивне сальдо торговельного балансу [2].

Такий перебіг подій досить наочно відображає тенденцію деіндустріалізації України і перетворення її АПК у сировинну зону для розвинутих країн. Але особливість сільського господарства полягає в тому, що його продукція є різнобічною і використовується не тільки для споживання безо-

середньо людиною, а й у промисловості та енергетиці. Зосередження на розвитку лише аграрного сектору та ігнорування розвитку пов'язаних з ним галузей промисловості призводить до неповного використання економічного потенціалу держави, проявом чого є недоотримання ВВП та послаблення продовольчої безпеки. Така стратегія розвитку вигідна лише розвинутим країнам-членам СОТ, але не Україні.

Наведені тенденції притаманні не лише Україні, що свідчить про поступове формування світової агропродовольчої системи, в основу якої покладено:

- міжнародну кооперацію та поділ праці;
- взаємодію й глобалізацію національних товарних систем у сфері виробництва і продажу продовольства.

Матеріальну основу вищевказаних товарних систем становлять багатогалузеві продовольчі комплекси з виробництва засобів виробництва, сільськогосподарської сировини, переробки та збуту аграрної сировини і продовольчих товарів.

Таким чином, реалізація інтеграційних прагнень України обумовлює активізацію входження транснаціональних корпорацій в національний аграрний сектор та його поступову інтернаціоналізацію. Очікуваними наслідками цих процесів є об'єднання великотоварних агроформувань у корпорації, їх капіталізація з постійною зміною власників, орієнтація на виробництво експортоорієнтованої продукції та супроводжуючі процеси депопуляції сільського населення. За таких умов продовольча безпека України знаходиться під загрозою перманентного послаблення.

Зважаючи на наведені негативні тенденції, що супроводжують глобалізаційні процеси в національному аграрному секторі, національна аграрна політика має враховувати такі положення:

- необхідно впровадити законодавче регулювання обсягів землі в обробці одного підприємства, що дозволить обмежити площу сільськогосподарських угідь, підконтрольних транснаціональним корпораціям;

- у структурі експортованої сільськогосподарської продукції мають переважати товари з поглибленим рівнем переробки, що забезпечить створення додаткових робочих місць на підприємствах АПК та залишить створення доданої вартості у межах країни;

- формування стратегічних запасів продовольства на більш тривалий період для забезпечення національної продовольчої безпеки.

Одним із напрямів підвищення продовольчої безпеки України, разом зі зміцненням її геополітичного становища, підвищенням конкурентоспроможності на світовій арені, вирівнюванням дисбалансу між землеробством і тваринництвом у вітчизняному сільському господарстві, розвитком сільських територій, зменшенням залежності від імпорту м'ясо-молочної продукції, є розвиток внутрішнього виробництва органічних продуктів харчування.

Ще одним фактором, що зумовлює доцільність розвитку внутрішнього ринку органічних продуктів харчування, є інтенсивний розвиток ерозійних процесів, внаслідок чого родючість українських земель поступово знижується, що може призвести до втрати державою своєї традиційної природної конкурентної переваги на світовому ринку. Сумарні втрати гумусу внаслідок

мінералізації та ерозії ґрунту щорічно складають 32—33 млн. тонн, а економічні збитки перевищують 9,1 млрд. грн. За останні 17 років площа кислих ґрунтів збільшилася на 2,4 млн. га. (в т.ч. пасовищ — на 1,5); площа ґрунтів, які зазнали водяної ерозії — на 2,4; засолених і перезволожених — на 1,0. Вміст гумусу в ґрунтах України зменшився в середньому на 20 %.

Національний ринок органічних продуктів харчування активно розвивається в Полтавській, Чернігівській і Харківській областях. Але зростання органічних площ відбувається більш повільними темпами, ніж у країнах ЄС.

Аналізуючи розвиток національного виробництва органічних продуктів харчування та порівнюючи його з функціонуванням світового ринку, можна виділити чинники, які стримують розвиток органічних технологій в Україні:

- активна підтримка екологічного сільського господарства в країнах ЄС;
- відсутність державної підтримки виробництва органічних продуктів харчування в Україні;
- відсутність матеріальних стимулів до органічної конверсії сільськогосподарського виробництва;
- відсутність системи державної сертифікації органічних продуктів;
- відсутність діяльності з роз'яснення громадянам значення виробництва і споживання органічних продуктів харчування для збереження й відновлення здоров'я та довкілля;
- неготовність споживачів платити за екологічно чисті продукти харчування.

Існує дві причини небажання споживачів переплачувати за екологічну чистоту продуктів харчування. Першою причиною є їхні сумніви у здатності вітчизняних виробників забезпечити належні екологічні показники продукції. Другою причиною є висока концентрація географічної структури попиту на органічні продукти харчування, який наявний лише в містах-мільйонниках. Це значною мірою ускладнює розвиток виробництва органічних продуктів споживання в Україні.

Обґрунтовуючи стратегію розвитку ринку органічних продуктів харчування, необхідно проаналізувати структуру самого ринку. Узагальнено вона складається з двох сегментів: споживчого ринку та промислового ринку. Останній, у свою чергу, поділяється на чотири субсегменти: ринок оптовиків, ринок переробних підприємств, ринок організацій громадського харчування і ринок навчальних та оздоровчих закладів. При цьому перші два субсегменти не є кінцевими споживачами органічних продуктів харчування, що дозволяє умовно об'єднати їх в одну групу, яка забезпечує підготовку й доведення продукції до кінцевого споживача. Таке поєднання є умовним через те, що з точки зору виробника даної продукції кожний з цих сегментів є промисловими споживачами продукції.

Ранжування значимості освоєння наведених сегментів для виробника органічних продуктів харчування проводиться за двома критеріями: загальною рентабельністю освоєння того чи іншого сегмента та відповідністю ресурсів і можливостей виробника потребам сегмента.

Як свідчить практика розвинених країн, перехід до виробництва органічних продуктів супроводжується зниженням врожайності, що, у свою чергу, спричиняє збитковість органічних господарств у період конверсії. Зважаючи

на це, уряди розвинених країн надають субсидії господарствам, які переходять на органічне землеробство з метою часткової компенсації витрат на сертифікацію органічної продукції, вирощування сировини, виробництво органічних продуктів харчування тощо.

Таким чином, пріоритетність розвитку виробництва органічних продуктів харчування є основним засобом підвищення екологічності сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки суспільства. Для досягнення даної мети уряди розвинених країн виділяють значні кошти на підтримку органічної конверсії землеробства та сприяють розширенню площі органічних земель. Кошти урядових бюджетів виділяються також на пропагування органічного способу ведення сільського господарства та формування попиту на екологічно чисті продукти харчування.

З огляду на те, що органічна продукція коштує значно дорожче за продукцію, вирощену традиційними методами, основними споживачами органічних продуктів харчування є заможні верстви населення. Отже, частина податків населення, яка субсидується державою виробникам органічних продуктів харчування, спрямовується на задоволення якісною здоровою їжею виключно заможної частини суспільства.

Вищевказане зумовлює доцільність формування моделі функціонування вітчизняного ринку екологічно чистих продуктів харчування на відмінних від усталених у світовій практиці принципах.

Передусім пропонована модель має передбачати відсутність державного субсидування органічних виробників, що дозволить уникнути перерозподілу бюджетних коштів на користь заможних верств населення. Як альтернативне стимулювання пропонується звільнити від податку на додану вартість (ПДВ) ті органічні продукти харчування, які використовуються в навчальних та оздоровчих закладах. Процедура закупівлі продуктів харчування даними установами передбачає проведення конкурсних торгів, за умовами яких основним критерієм вибору постачальника є вигідність пропозиції.

Отже, звільнення даної категорії органічної продукції від оподаткування ПДВ відкриє доступ її виробникам до конкурсних торгів навчальних та оздоровчих закладів, а також оптимізує використання ними оборотних коштів завдяки відсутності необхідності очікувати відшкодування ПДВ.

Висновки

Враховуючи наведене, в основу стратегії розвитку вітчизняного ринку органічних продуктів харчування мають бути покладені такі принципи:

- найбільш ефективно використання виробничого потенціалу агро-промислового сектору;
- пріоритетна державна підтримка впровадження органічних технологій у сільському господарстві як єдиній конкурентоспроможній на міжнародному ринку галузі національної економіки;
- впровадження повного циклу виробництва готових продуктів харчування за місцем вирощування органічної сільськогосподарської сировини;
- формування внутрішнього ринку збуту екологічно чистих продуктів харчування.

Література

1. *Гойчук О.І.* Продовольча безпека. Монографія / О.І. Гойчук. — Житомир: Полісся, 2004. — 348 с.
2. *Саблук П.Т.* Глобалізація і продовольство: монографія / Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В.І. — К.: ННЦ — ІАЕ, 2008. — 632 с.
3. *Шебаніна О. В.* Формування і ефективний розвиток продовольчого підкомплексу АПК: монографія / Шебаніна О. В. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 368с.
4. *Щекович О.С.* Формування пріоритетів та розвиток аграрної політики України. / О.С. Щекович. — Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2009. — 278 с.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ АПК

Е.А. Чигринец

Национальный университет пищевых технологий

В статье исследованы основные принципы построения системы национальной продовольственной безопасности. Проанализировано состояние развития агропромышленного комплекса и основные угрозы его функционирования в условиях глобализационных процессов. Даны рекомендации по оптимизации национальной аграрной политики в соответствии с современными условиями международной интеграции. Предложена модель развития внутреннего производства органических продуктов питания как направление повышения продовольственной безопасности Украины.

Ключевые слова: *продовольственная безопасность, глобализация, аграрная политика, самообеспечение, органические продукты питания.*